

schaving, lijkt me vanzelfsprekend. Daar hangt alles mee samen: hoe we naar de wereld kijken en naar onszelf. De huizenhoge problemen die ermee gepaard gaan, laten zich niet bestrijden door smetvrije schijnheiligheid maar ook niet door het nieuwe cynisme. Het is Ed van Thijn die Pim Fortuyn heeft gebaard." Van Thijn, de voormalige burgemeester van Amsterdam en minister van Binnenlandse Zaken in de regering Lubbers III, personifieerde voor Heijne de schijnheiligheid omdat de voormalige bewindsman altijd de Tweede Wereldoorlog als „moreel ijkpunt" neemt. Heijne: „Wie daar kanttekeningen bij durft te maken, wordt onmiddellijk tot reactionair verklaard en als hij niet oppast tot racist". Van Thijn werd in Nederland vaak gezien als de grootmeester van de politieke correctheid.

De verdienste van de bundeling van deze columns is dat ze de kritische benadering van Heijne tonen terwijl hij de uitkomst van de politieke revolutie niet kende. Niemand had verwacht dat de „Hollandse messias" zou worden vermoord door een introverte milieuactivist. Heijne is kritisch over Fortuyn maar ziet wel de oorzaken van zijn opkomst. Hij is ook kritisch over de politieke opposanten van Fortuyn die meenden dat het slechts ging om een storm in een glas water. Vooral PvdA-voorman Ad Melkert en VVD-lijsttrekker Hans Dijkstal zagen burgers die als „verwende diva's" eens uit een ander vaatje wilden tappen. Pas onlangs heeft toenmalig premier Wim Kok toegegeven dat hij de oorzaken voor de opkomst van Fortuyn had onderschat. Heijne zag dat eerder dan de bewierookte ex-premier. Het is toch opvallend hoe hooggeplaatste politici al ziende blind kunnen zijn en hun adviseurs hen kennelijk niets durven te zeggen. Zo ontstaat er een schijnwereld die op den duur explodeert.

De gave van Heijne is dat hij al kijkende ziet en al waarnemende begrijpt. Hij neemt kritische afstand en ziet dingen die anderen pas veel later zien, meestal te laat. In dit opzicht is *Het verloren land* een boeiend tijdsdocument.

Derk-Jan Eppink

BAS HEIJNE, *Het verloren land*, Prometheus, Amsterdam / NRC Handelsblad, Rotterdam, 2003, 216 p.

Boekhouder van het verrotte

Het hoofdpersonage van Arnon Grunbergs jongste roman, *De astelzoeker*, is een veertiger

wiens talent als schrijver opgemerkt werd, maar die opgehouden is met het schrijven van fictie toen hem gevraagd werd herkenbaarder, toegankelijker en luchtiger proza te schrijven. Christian Beck is daarna gaan werken voor een vertaalbureau in Göttingen waar hij gebruiksaanwijzingen voor alle mogelijke apparaten uit het Engels in het Duits vertaalt.

In Göttingen is hij toevallig terechtgekomen omdat zijn vrouw, een wetenschapster die onderzoek verricht naar taalverwerving bij dieren, aan de universiteit aldaar het onderzoek kon afronden dat ze begonnen was in de woestijn in de omgeving van de Israëliëse badplaats Eilat. Herinneringen aan hun leven in Eilat wisselen af met de beschrijving van de tragische maar vaak ook hilarische laatste levensmaanden van de vrouw die naamloos blijft. Beck noemt haar „de vogel" en vanaf het begin van de roman weet de lezer dat zij getroffen is door een ziekte, waarvan de behandeling weinig kans van slagen heeft.

In *De astelzoeker* ontleeft Grunberg de relatie tussen een stel dat altijd bij elkaar is gebleven, hoewel Beck en zijn vrouw opgehouden zijn elkaar gelukkig te maken en in de voorbije vier jaren geen seks meer gehad hebben. „De meeste mensen neuken met elkaar, maar horen niet bij elkaar. Wij neuken niet met elkaar, maar wij horen bij elkaar", zo vat Beck hun leven samen, waarin ze elkaars geur en verleden en vooral elkaars eenzaamheid delen.

Beck is een man wiens complexen de lezer kunnen fascineren en irriteren. Hij vindt vechten tegen zijn emoties uiterst belangrijk, want mensen die hun emoties niet in bedwang houden zijn onvoorspelbaar en levensgevaarlijk. Het opsparen van woede zal echter leiden tot een uitbarsting waarbij hij in een bordeel in Eilat een Oost-Europese hoer met een schroevendraaier een oog uitsteekt. De onderdrukking van zijn gevoelens doet hem in een isolement terecht komen dat niet meer doorbroken wordt en tot waanzin voert. Onweerstaanbaar en voor anderen onuitstaanbaar is zijn drang om mensen te informeren over het zelfbedrog waarin ze leven. Hij beschouwt het als een goddelijke aan zichzelf gegeven taak om alles wat waardevol en zinvol geacht wordt in het leven te ontmaskeren als een illusie. *Debunking* is zijn enige vorm van communicatie geworden. Tijdens een hoog oplopende twist in

Arnong Grunberg (*1971).

Filat maakt Becks vrouw hem dit verwijt: „Jij kijkt net zolang naar mensen tot je ziet wat er allemaal mis aan ze is. En dan som je dat op. Jij bent een boekhouder van het verrotte, het mismaakte, het afschuwelijke.”

In de ogen van Beck is zijn vrouw iemand die verslaafd is aan het goede: in Eilat haalt ze een gruwelijk mismaakte man in huis, die ze verzorgt en met wie ze haar slaapkamer deelt. Terwijl hij een bordeel bezoekt, stouwt zijn vrouw het huis vol met kleren om weg te geven aan behoeftigen. Haar visie op maatschappelijke betrokkenheid staat haaks op die van Beck, wiens definitie van de mens luidt: „iemand die zichzelf niet weggeeft.”

Hij is dan ook compleet verrast door haar vraag, weken na de bekendmaking van haar terminale ziekte, of hij het goed vindt dat ze gaat trouwen. Hij begrijpt het als een aanzoek dat hij evident totaal overbodig vindt, maar dan verklaart ze dat ze met een twintig jaar jongere Algerijnse uitgeprocedeerde asielzoeker wil trouwen, zodat die nog een kans maakt niet teruggestuurd te worden. Beck vindt het een vraag van een compleet gestoorde. Maar het huwelijk gaat door en er ontstaat een merkwaardige ménage à trois tussen een doodzieke vrouw, een in zelfanalyse wegzinkende schrijver en de uiterst zwijgzame „nieuwe man”. Grunberg slaagt erin de komische situaties die dat meebrengt niet louter in slapstick te doen verkeren.

Absurditeit, gruwel, pijn en tragiek zijn vanaf het debuut *Blauwe maandagen* ingrediënten van Grunbergs oeuvre. Hij „belicht” de zwarte zijde van het menselijke bestaan in een stijl waarin (joodse) humor moeiteloos overgaat in ironie en soms in cynisme. Als in Eilat onverwacht het luchtalarm gaat, worden de bordeelbezoekers door de Georgische uitbaatster met een gasmasker de schuilkelder in gedreven met een begeleidend commentaar: „Geen gemaar, straks wordt er weer plezier gemaakt, nu moeten jullie even de schuilkelder in, jullie leven redden, anders krijg ik last met de gemeente.”

De asielzoeker beschrijft 350 bladzijden lang een huwelijksleven waarin de partners elkaar volledig losgelaten hebben en - heel merkwaardig - elkaar niet kwijtraken. Hoe arrogant hooghartig en zelfgenoezaam Beck ook overkomt, hoe groot zijn nihilisme ook is, hij blijft dingen doen die hem door de eigen logica van de wanhoop verboden zouden moeten zijn; de voeten masseren van zijn doodmoë vrouw, vruchtensap persen dat ze niet meer kan drinken, samen met haar en haar asielzoeker naar een boerderij in de buurt van Mâcon reizen om er geitenkaas te leren maken. Bij herhaling zegt Beck dat hij in „de vogel” meer ziet dan zijn vrouw. Aan de politiemans in Eilat die hem verhoort na de steekpartij in het bordeel, verklaart Beck dat zijn vrouw voor hem ook zijn kind is, zijn zus, zijn beste vriendin, zijn moeder, zijn tante en noem maar op. Hij schuwt zelfs het cliché niet haar „zijn leven” te noemen en slaagt erin dat niet vals of dubbelzinnig te doen klinken. En als aan haar leven een einde komt, is dat voor hem nog geen reden om ook zijn leven los te laten.

Wachtend op een bankje in het park op de ziekenbroeders die hem ongetwijfeld zullen komen halen, gekleed in het nachthemd van zijn vrouw, dat in de eerste alinea al vermeld wordt, ziet Beck uiteindelijk „alles wat hij heeft verloren”. Die slotwoorden impliceren dat er veel geweest is. Maar Beck heeft bijna niets daarvan kunnen vasthouden en hij komt tot de zwartgallige conclusie: „Het leven is een voorlopige mislukking, de dood een definitieve, zo moet je het bekijken.”

De asielzoeker is een pijnlijk en somber maar toch niet neerdrukkend boek. Grunberg overtuigt de lezer van de stelling van zijn personage: „Groot geluk bestaat niet, alleen lij-

den is groot, geluk nooit." Alle visies die deze onontkoombare waarheid willen verhullen, worden genadeloos als illusies ontmaskerd.

Joris Gerits

ARNON GRUNBERG. *De asiëloeker*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 352 p.

Het verhaal van het Vlaams

Boeken die de politieke en sociale samenhang behandelen waarin door de eeuwen heen Nederlands werd gesproken en geschreven en daarin ook nog een aantal (liefst niet te moeilijke) veranderingen behandelen die deze taal in die tijd heeft ondergaan, beleefden in de jaren negentig veel succes. Er was ook behoefte aan, omdat er na de bewerkte druk van het handboek van De Vooys van 1951 geen nieuwe serieuze externe taalgeschiedenis meer was verschenen. Tussen 1992 en 1997 kwamen vier dergelijke boeken op de markt, die in omvang, kwaliteit, focus en populariseringsgraad nogal verschillen. (1) Ze getuigen echter allemaal van de hernieuwde belangstelling voor de geschiedenis van onze taal, die door de linguïstische modetrends van de voorafgaande decennia in de verdrukking was gekomen. Helaas hebben die trends ook met zich meegebracht, dat de parate kennis van de geschiedenis der klanken, vormen en zinsstructuren van de taal bij de jongere generaties neerlandici bijna geheel verloren is gegaan, in Nederland meer nog dan in Vlaanderen. Nog slechts weinigen kunnen een etymologisch woordenboek behoorlijk lezen en de historische grammatica van Schönfeld-Van Loey, die in de eerste vijftig jaren van zijn bestaan acht telkens bijgewerkte drukken beleefde, wacht nu al 33 jaar op een nieuwe druk.

Het overvloedige aanbod van externe taalgeschiedenissen in het vorige decennium moest wel tot een voorlopige verzadiging van de leeshonger leiden, tenzij er een gat in de markt van de belangstelling werd ontdekt. Dat gat werd gezien door Roland Willemys, medeauteur van twee der vier boeken uit de jaren negentig. Het is de eigen situatie van de aan het Nederlands gerelateerde taalvormen in Vlaanderen, die door de eeuwen heen in een van Nederland afwijkende politieke en sociale context tot stand is gekomen. Sociolinguïstische inzichten, een genuanceerder kijk op processen van taalverandering, evenals de observatie van een groeiend Vlaams zelfbewustzijn in taalaangele-

genheden, maakten een „geschiedenis van het Nederlands in de zuidelijke Nederlanden” tot een aantrekkelijk onderwerp voor een boek, dat in zijn titel het woord „Vlaams” wat provocerend in grote letters voert. Maar al in de tweede zin van de inleiding wordt dat bijgesteld: „Dit boek gaat immers over de taal van Vlaanderen en die taal is het Nederlands.”

Wanneer begint een zo gedefinieerde taalgeschiedenis? Dat lijkt mij voor de hand te liggen: op het ogenblik dat een politieke situatie ontstaat die er de fundamentele voorwaarde voor vormt. We hebben daar de speelruimte die de Tachtigjarige Oorlog biedt, maar ik zou toch niet verder willen teruggaan dan 1585 of liever nog 1648, o.a. omdat de geschiedenis van de Generaliteitslanden, de gebieden die met de Vrede van Munster aan de Republiek der Verenigde Nederlanden werden toegekend, niet die van Vlaanderen is. Wat aan die tijd voorafgaat, is vóórgeschiedenis. Daarin gebeuren interessante dingen, zoals bijvoorbeeld de beïnvloeding van de Brabantse spreek- en schrijftaal door die van het graafschap Vlaanderen of het loskomen van het Limburgs uit de Keuls-Ripuarische invloedssfeer, maar daar is niets specifiek „Vlaams” aan, immers het eerste geldt ook voor Noord-Brabant en Holland, het tweede ook voor Nederlands-Limburg. Zo bekeken had ongeveer een vierde van het boek, waarin zelfs het ontstaan van het Germaans uit de doeken wordt gedaan, vervangen kunnen worden door een kort hoofdstuk waarin de situatie van het Nederlands in de zestiende eeuw als aanloop tot het eigenlijke onderwerp werd uiteengezet.

Maar laten we het boek beoordelen op wat erin staat over de laatste vier eeuwen. Het is voor een niet gespecialiseerd publiek geschreven en met dat doel redactioneel bewerkt door Wim Daniëls. Het is ook rijk geïllustreerd. Het boek heeft echter ook duidelijk wetenschappelijke aspiraties. Die kan het ook hebben, omdat Willemys aan de studie van de taal in Vlaanderen in de negentiende en twintigste eeuw een aantal bijdragen heeft geleverd en zo een duidelijke visie op de problematiek heeft ontwikkeld, iets waar het een aantal auteurs van handboeken uit het vorige decennium wel wat aan ontbrak. De winst van het boek ligt dan ook vooral in de behandeling van de laatste twee eeuwen. De rol van de Vlaamse Beweging, de inhoud en de gevolgen van de taalwetten en de